

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TIL SLÆGTEN.

vedrørende

Driftbestyrer for Aalborg Glasværk

CARL GEORG DAM.

(1832 - 1893)

og hans hustru

IDA DAMINE THEODORA, f. REINERT.

(1835 - 1914)

og

desuden lidt om Aalborg Glasværk.

Afsluttet i okt.1982

Holger Dam
København.

OVERSIGT.

Data for Carl Dam og hans læretid i Aalborg	Side 3.
Handelsfuldmægtig i København	Side 4-5.
Driftbestyrer for Aalborg Glasværk	Side 6-8.
Død / gravsted	Side 9.
Frimurerlogen	Side 10-11.
Børnene	Side 12.
Kildemateriale	Side 13.
Glasværket "Godthaab", Helsingør	Side 14-15.
Hans hustru, Ida, født Reinert	Side 16-19.
Ida Dam's kildemateriale	Side 19.

CARL GEORG DAM.

Direktør for Aalborg Glasværk.

Født: d.7/1.1832 i Budolfi sogn, Aalborg i Jomfru Anegade (hvor faderens morbroder, skipper Joachim Fr.Otzen og hustru boede).

Døbt: d.17/3.1832 i hjemmet og fremstillet i kirken d.24/6.1832.

Forældre: Skipper Peter Christian Dam (1801-1871) af Aalborg og hustru, Dorte Magdalene, f.Møller (1805-1871).

Konfirmation: 1846, 3.søndag e.Mikkelsdag i Vor Frue Kirke, Aalborg. Kundskab og opførsel: "Meget god" (= almindelig).

Vielse: D.21/5.1858 i Harte sogn (v.Kolding) iflg.kgl. bevilling, hos brudens plejeforældre, pastor R.J.Baggesen og hustru, med:

IDA DAMINE THEODORA REINERT (1835-1914).
(se side 16)

Død: D.26/7.1893 på Sct.Josef Hospital i København.
D.2/8.1893 begravet på Aalborg Almen Kirkegård.

Carl Dam begyndte sin uddannelse hos købmand Emil Schrøder, Algade 1, Aalborg, som også var russisk vicekonsul (= handlede på Rusland). Drengens fader, skipper P.Dam, havde i flere år sejlet regelmæssigt mellem Aalborg og Randstaterne, så købmanden kendte nok den velbavede dreng i forvejen.

I "Kjøbmandslaugets Indskrivningsprotokol for Karle og Piger" står der i 1850 (indført efter d.17/2): "--- ved Generalforsamlingen anmeldte for mig Consul Emil Schrøder at have antaget i Handelslære Carl Georg Dam, født i Aalborg, 18 år gammel, fra Februar 1849 til samme Tid i 1852, efterat han tidligere har øvet sig på hans Contoir."

Det må betyde, at han ikke startede som "diskenspringer", men som kontorelev. Det støttes også af, at han ikke boede hos købmanden (som købmandslærlinge ellers gjorde), men hjemme hos sine forældre. På folketællingen i 1850 stod han opført som "Contoirist".

Købmandslauget stillede visse krav til lærlingenes uddannelse, bl.a. at der skulle afholdes eksamen efter den 5-årige læretid. Prøven bestod i regning, vekselregning og den del af bogholderiet, der skulle bruges i detailhandelen. Eleven skulle også kunne klare for sig på dansk som på tysk over en ham opgiven passende materie, og han skulle skrive en god og tydelig håndskrift.

Laugets indskrivningsprotokol oplyser:

"Aalborg 1852 - 22.de Januar afholdtes i Aalborg Kjøbmands Compagniehus Examen efter Laugs Artikellove 12, hvor Handelselever dertil havde indstillet sig" - og det var bl.a.:

"Carl Dam, 20 Aar gammel, født i Aalborg."

"Lært Svendebrev for Hr.Consul Emil Schrøder ibd."

Efter yderligere 3 års tjeneste som "Karl" kunne man blive optaget i Kjøbmandslauget, men hertil krævedes en væsentlig udvidet eksamen og udstedelse af borgerskab.

Købmandslaugets protokol viser, at han først kunne få en afsluttende købmandseksamen i dec. 1856, men allerede 2 år før havde Aalborg Glasværk sendt ham til København.

Glasværket havde bevilling til at sælge sine produkter overalt uden næringsbrev, og man kan derfor ikke finde Dam registreret som sælger noget sted. Selvom der mangler dokumentation for hans salgsarbejde, er der trods alt materiale, der viser, at han må have arbejdet som sælger i København for Aalborg Glasværk.

Carl Dam er blevet omtalt som "direktør Rathmanns mangeårige medarbejder", men man ved ikke, hvornår han blev knyttet til glasværket. Jeg vil mene, at det skete fra produktionens start i 1853 af følgende grunde:

- 1) Hvis han havde fortsat hos købmand Schrøder efter 1853, ville han uden tvivl have opnået købmandseksamen i 1856, men det skete ikke.
- 2) Det må have været afgørende for glasværkets ledelse, at han havde 1½ års erfaring i glasbranchen, før han blev sendt til København for at rette salget op der. Efter datidens skik og brug ville man næppe vælge et ubeskrevet blad til det job.

Historien om de Nørrejske glasværker: Conradsminde, Mylenberg og Aalborg glasværker er så broget og forvirrende, at jeg må henvise interesserede til fagbøgerne. Godsejer A.Th.Schütte til Bygholm ved Horsens fik bevilling d.2/8.1852 til at bygge et glasværk i Aalborg, hvor det blev opført på hjørnet af Fjordgade og Nyhavnsgade. Produktionen begyndte i foråret 1853 under forpagtning af J.M.Rathmann og Heinrich Kissmeyer, som i forvejen også havde forpagtningen af Conradsminde Glasværk.

Det økonomiske resultat blev ikke tilfredsstillende, da man måtte underbyde Holmegaard Glasværk i kampen om det jyske marked. Det kunne derfor være fristende at føre priskrigen over på Sjælland, hvor Holmegaard hidtil havde haft sine priser i fred. Det var virkelig en styrkeprøve for den unge Carl Dam, da han som 23-årig blev sendt til København for at bryde Holmegaards monopol derovre.

Lægdsrullen var Dam ikke gode venner med. I Aalborg fik han en mulkt på rdl. 2,- for udeblivelse, men de lokale myndigheder glemte blot at opkræve pengene. Men Københavns folketælling pr. 1/2.1855 afslørede, at han ikke havde meldt sig til lægdsrullen der, skønt han havde meldt flytning i Aalborg i dec. 1854. Han blev indført i Københavns lægdsrulle i juli 1855 under adressen: Nyhavn no 9, 1., hvor han boede allerede i februar. Hvis man derefter tør stole på lægdsrullens adresser, så boede han:

Juli 1856: Gothersgade 334, 3. (mellem møntergade og St.Regnegade).

D.17/10.1857: Kvæsthusgade 40-41, hvor hans forretning lå.

Dam fik udsættelse til 25-års alderen, og i oktober 1858 købte han sig fri for militærtjeneste ved at købe en "stillingsmand". Ifølge lægdsrullen var han 63 tommer eller ca.165 cm.høj - en pæn højde dengang.

Conradsminde Glasværk havde i 1854 oprettet et glasoplag i København ved en agent N.F.Topp, der havde lager og privat bolig i sidebygningen til Kvæsthusgade 40-41 (nuværende nr.5). Beliggenheden ved kaj var god for modtagelse og afsendelse af varer, der normalt altid foregik pr.skib. Året efter indtrådte Aalborg Glasværk som deltager i oplaget og sendte i januar 1855 den unge Carl Dam derover. Han stod opført i vejviseren som "handelsfuldmægtig", selvom han først blev personlig myndig som 25-årig i januar 1857. Jeg vil tro, at han herefter blev leder af glasoplaget, for agent Topp flyttede fra sin bolig i Kvæsthusgade i 1857, og Dam flyttede ind til oktober flyttedag 1857. Dokumentation for udskiftningen af Topp foreligger ikke, men det år må Dams indtægter være steget, så han kunne gifte sig i maj 1858. Det hjalp vel også på økonomien, at de unge kunne rykke ind som portnerpar i ejendommen. Ved brylluppet i Harte var direktør Rathmann forlover sammen med skipper Dam.

Hvis man vil interessere sig for Carl Dams liv, må man også interessere sig for Aalborg Glasværk, som fik en god tid under hans ledelse. Der kan næppe være tvivl om, at han i København indfriele forventninger, der rakte ud over en sælgers talent. Netop i 1857 blev Glasværket "Godthaab" ved Helsingør solgt til glassmagerne R. og W.Ludwig fra Holmegaard Glasværk med blot rdl.1.000- i udbetaling. Når M.Galschiøt i sin bog "Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede" skriver, at glasværket i 1857 blev overtaget af "et interessentskab fra Aalborg", er det ikke korrekt, men det er sandsynligt, at Aalborg Glasværk har været impliceret, og at Dam derfor har medvirket i forhandlingerne. Tænk, hvis arkivet fra Aalborg Glasværk havde eksisteret idag! (jævnfør side 14-15).

Der findes ikke oplysninger om salget på Sjælland fra Aalborg Glasværk, men Dams resultater må være blevet bemærket af Holmegaards Glasværk, som i 1861 beklager sig over, at jyderne er ved at vinde indpas i København!

I Aalborg Stiftttidende 1855-1860 har jeg rent tilfældigt fundet skibe, der fragtede glas fra Aalborg til flg.byer på øerne:

BOGENSE - KALUNDBORG - KØBENHAVN - KERTEMINDE - KØGE - NYBORG -
ODENSE.

Det er helt sikkert, at jeg kun er stødt på en brøkdal af forsendelserne!

Ophavsretten fandtes ikke dengang, så man kopierede hinandens produkter på det groveste. Fritzsches Glashandel i København modtog engang en prøvekollektion fra udlandet, som agenten fra Aalborg ville låne for at kunne give et lavere tilbud. Det kan idag i visse tilfælde være næsten umuligt at afgøre, om det er Aalborg eller Holmegaard, som har fremstillet glasset - et glas fra Sjælland er ikke altid fremstillet på Holmegaard.

Men det var ikke tyveri altsammen. Når glassmagere vandrede fra land til land, medbragte de en personlig arbejdsrutine eller tradition til det nye sted. Hos antikvitethandlere kan man f.eks.idag købe i dyre domme de såkaldte "Aalborg-karafler", som ikke har det mindste at gøre med Aalborg Glasværk - bortset fra ligheden! Det kan virkelig være et problem for ukyndige at finde Aalborg-glas, som man med sikkerhed kan henføre til den periode, hvor Carl Dam var bestyrer for Aalborg Glasværk.

Af flere årsager begyndte det at knibe for Aalborg Glasværk at klare sine økonomiske forpligtelser, og ved december termin 1859 betalte man ikke forfaldne renter til byens sparekasse. Men der blev handlet hurtigt, for allerede i slutningen af samme måned blev Dam hentet hjem til Aalborg - øjensynlig som bestyrer i en overgangsperiode (på skattelisten i avisen af d.15/12.62 kaldes han for "fabriksbestyrer"). Når man valgte en så ung leder til redningsaktionen, må det have bygget på hans resultater i København - og vel gode, økonomiske resultater. Desværre har jeg ikke kunnet finde noget materiale til belysning af forholdet.

For panthaverne var det vigtigt, at glasværkets regnskab blev rettet op så hurtigt som muligt, så værket kunne give overskud og blive udbudt til salg på rimelige betingelser.

Dams ledelse af glasværkets drift må være tænkt som en foreløbig foranstaltning, da hans kone og deres nyfødte barn blev boende i København, hvor Carl Dam også stod opført på folketællingen pr.1/2.1860. Datteren Ragna blev døbt d.3/5.1860 i Garnisons Kirke, København, og først d.30/10.1860 ankom "Dam og Frue med Pige" til Aalborg med dampskibet "Dania" fra København. Mon ikke de flyttede ind i Rathmanns lejlighed på glasværket?

"Den foreløbige foranstaltning" fortsatte imidlertid indtil efteråret 1863 på en så tilfredsstillende måde, at glasværket kunne fortsætte sin virksomhed fremover, da værket blev solgt til købmand Søren Levinsen i Aalborg. Hans gamle kompagnon, købmand Ludwig Speyer, overtog 1/3 af værket d.16/2.1864, og Dam fortsatte som bestyrer. De ny ejere var forsigtige i deres dispositioner og stræbte kun efter at kunne tilfredsstille dagens efterspørgsel i et så godt udvalg som muligt. Man skulle stadig konkurrere med andre glasværker - specielt Holmegaard Glasværk - og have et tiltrængt overskud.

Oprindeligt producerede Aalborg Glasværk kun grønglas til flasker, så de nye ejere planlagde at indrette en hvidtglasovn. Men på grund af krigen i 1864 blev planen forsinket og kom først til udførelse i 1866. Til gengæld blev det nu mere lønsomt, end man havde forudset, da den nye grænse spærrede for de Slesvigske glasværker. Fra 1870'erne blev "skærslibningen" mere og mere anvendt andre steder ved fremstilling af finere glasservice, men disse modevirkninger satte ikke videre spor i produktionen på Aalborg Glasværk, hvor man højst nåede op i nærheden af 1/10 af de slibere, som arbejdede på Holmegaard Glasværk.

Det har næppe været efter Carl Dams ønske. Han var meget optaget af at skaffe sine lærlinge den bedste oplæring og havde efterhånden fået samlet en vel kvalificeret arbejdsstyrke, men hvis evner og dygtighed slet ikke kunne komme til udfoldelse i produktionen. På den tid var driftformerne endnu så små, at ejerne selv styrede beslutningerne. Jeg tager måske fejl, når jeg forbinde dette forhold med, at han i mit hjem (= hans søns hjem)

blev omtalt som "glasværksbestyreren", medens han i nutiden som oftest bliver kaldt for "direktøren". En bestyrer har normalt ikke så store beføjelser som en direktør, og det havde Carl Dam næppe. Men hans virke på glasværket har været så markant, at han for eftertiden "tegner firmaet" for den periode - og ikke ejerne.

Carl Dam fik næringsbrev som glasfabrikant d.28/6. 1865 og fik vel sagtens beføjelser, der svarede til anmeldelsen til Handelsregistret i 1889, hvor det oplyses, at fabrikanterne Ludwig Speyer, Alexander Seedorff og Carl Dam var de eneste indehavere af Aalborg Glasværk, og at de hver for sig var berettigede til at underskrive firmaet.

I anledning af krigen i 1864 blev der udskrevet en krigsskat, og ifølge Aalborg Stiftstidende af d.19/12.1864 var Carl Dam ved en foreløbig opgørelse blevet ansat til en indtægt på rdl. 1.000- (Levinsen: rdl.2.000-).

Aalborg Glasværk var anlagt efter traditionen på de nordiske glasværker, som lagde an på at have arbejdsstyrken boende omkring "hytten" til trods for, at man i Aalborg fyrede med kul. Tidligere brugte man tørv og brænde, som ikke gav fuld kontrol med glassmeltningen, så man kunne ikke forudsige det nøjagtige tidspunkt for arbejdets begyndelse. Når smeltningen var endt, skulle arbejderne begynde, uanset om det var dag eller nat! Fribolig var derfor en del af lønnen - foruden frit lys og brændsel. I Aalborg var der 30 boliger til rådighed for arbejderne, som hver havde en 2-værelses lejlighed med kvistværelse foroven til børnene. Det gav en samhørighed blandt glasværkets beboere, som nutiden næppe kan forestille sig!

Carl Dam blev kendt for sit personlige og gode forhold til hver enkelt arbejder på glasværket. GLEM udtrykket "social forståelse", for det vil i denne forbindelse være en total misforståelse. Af væsen var han "stille, bramfri og tillidsindgydende". For årene 1885-87 kender man opgivelserne til byens skattevæsen for alle faglærte arbejdere på glasværket, underskrevet af Carl Dam og vedføjet hans eget skøn over enhver skatteevne. Omkring 1/3 fik vedtegning, som f.eks: "har været soldat til oktober" eller "mange børn, dårlig forfatning". Om 2 ugifte brødre skrev han: "ugifte, men underholder faderen og flere søskende", osv.. Alle kendte hinanden på glasværket, og man var som een stor familie, der delte hinandens glæder og sorger. Han havde derfor nøje rede på forholdene og tog sig af deres sag overfor myndighederne. Han var som en patriark for dem alle!

Ved en sammenkomst i 1940-erne efter en fagforeningskongres i Aalborg traf min søster nogle forbundsmænd, som vidste god besked om Carl Dams indsats for at skaffe sine arbejdere og lærlinge gode forhold - tænk 50 år efter hans død! Når man så ofte har hørt, at datidens arbejdsgivere var hensynsløse og bjergsomme, varmer det om hjertet at høre sin farfar omtalt på en så smuk måde i ledende arbejderkredse. Glasværkets arbejdere var blandt de bedst lønnede i Aalborg.

Kastrup Glasværk havde i 1870-erne haft stor efterspørgsel på flasker fra bryggeriet Gammel Carlsberg, og selvom efterspørgslen havde været svingende, kunne det være fristende at få et bryggeri i Aalborg. I efteråret 1880 tog Søren Levinsen, Carl Dam og kolonialgrosserer Edv.Th.Andersen initiativet til oprettelsen af "Bryggeriet Limfjorden". Der blev udbudt 150 stk. aktier á kr. 1.000-, hvoraf Dam tegnede sig for 20 stk.. Den udførende kraft var naturligvis glasværket, og Dam fik utvivlsomt hovedparten af sliddet med forberedelserne og at få bryggeriet startet. Det stemmer godt med, at han nedlagde sit embede 1879 - 1882 i frimurerlogen som 1. dep.mester.

Ved den voksende industrialisering fik Aalborg Glasværk efterhånden de samme problemer med lønningerne som Kastrup og andre glasværker havde haft. I 1883 blev der gjort tilløb til dannelse af en fagforening, men den fik kun en meget kort levetid. Men da lønnen i 1885 blev reduceret med 10% og i 1887 med 5%, gav det stødet til i 1887, at der blev dannet en fagforening under Dansk Glasarbejderforbund. Indenfor kort tid var alle værkets glasmagere og slibere med få undtagelser blevet medlemmer. Herefter kom der ikke flere lønedsættelser, og i 1891 blev lønnen atter hævet.

Uroen på Aalborg Glasværk hang nok sammen med, at direktør Levinsen havde udpeget sin svigersøn, Alexander Seedorff, til sin efterfølger (Levinsen døde i 1887). Seedorff var en ganske anden type end Carl Dam og var kendt for sin påholdenhed og forsøg på at presse lønningerne. Der var virkelig slagkraft i en tildragelse, som man godt forstår, er blevet bevaret for eftertiden: Grønglassmelter J.P.Andersen havde arbejdet på glasværket i 25 år, og da Seedorff den dag under sin inspektion passerede hans arbejdsplads, gjorde Andersen ham opmærksom på mærkedagen. Men Seedorff klappede ham blot på skulderen og sagde: "Der kan Du se, Jens Peter, at jeg kan holde på mine folk!"

Man kan derfor ikke undre sig over, at Carl Dams død i 1893 gav anledning til en varm hyldest til hans minde. Glasværkets arbejdere mødte op hos enken og fik et signeret fotografi af deres afholdte chef, og på graven satte de en lille natursten med ordene:

" I taknemmelig Erindring fra alle Glasværkets Arbejdere."

Desværre er stenen senere blevet sløjffet ved en fornyelse af gravstedet.

Carl Dams ansvarsfølelse og troskab viste sig måske stærkest blandt slægt og venner. Gennem mange år søgte hans broder hjælp til terminerne, og den dag var der trykket stemning i hjemmet på glasværket. Ligesom andre logebrødre kautionserede Dam for frimurerordenens ordførende mester, direktør Rathmann, da det begyndte at gå skævt med hans pengesager. Men ikke desto mindre var de samme kautionister med til at rejse et mindesmærke på Rathmanns grav - det er vist ikke helt almindeligt. Deres indbyrdes forhold i frimurerlogen må have været af en meget høj karat. For at undgå misforståelser, vil jeg blot tilføje, at afsløring af en sådan mindsten for frimurere altid foregår i dyb stilhed.

I de senere år af sit liv var Dam i stigende grad generet af periodiske smerter i underlivet, men var iøvrigt "en rask og kraftig mand". På den tid var operation i underlivet en yderst risikabel affære, som man prøvede at udskyde længst muligt. Men til sidst søgte han over til Sct. Josef Hospital i København for at få den bedst mulige behandling. Men een uge efter operationen afgik han ved døden d.26/7.1893.

Dødsattesten oplyser, at han led af:

"Plegmone gangrænes subperitonitis"

dvs.forsømt koldbrand med operationsinfection. Det var en næsten håbløs opgave for lægerne at undgå infection i den slags tilfælde.

Ved hans død skrev bl.a. Aalborg Stifttidende:

".... at han var medvirkende til, at Glasværket havde udviklet sig til at blive en af Byens største Fabriksanlæg. Samtidig med at være en dygtig Forretningsmand, var han tillige en elskværdig Karakter, der altid stod i et godt Forhold til sine Medarbejdere på Glasværket. Han havde i flere Aar været Kirkevæрге ved Vor Frue Kirke. Desuden indtog han en ret fremtrædende Stilling indenfor Frimurerordenen."

Datteren AAGOT var i Paris for at lære sprog, da hendes fader døde. Moderen tog selv derned for at fortælle hende om dødsfaldet.

Døds-annoncen (med store typer) i Aalborg Stifttidende:

Vor elskede Mand og Fader

FABRIKANT CARL DAM

tog Vorherre til sig i Aftes.

Hans Hustru, Børn og Børnebørn.

Begravelsen foregår fra Vor Frue Kirke Onsdag 2.Aug. kl.2.

På gravstedet står endnu den oprindelige sorte marmorplade med Carl Dams navn, men efter Ida Dams død rejste børnene et mindesmærke i rød sandsten for begge forældrene med inskriptionen:

"Vær tro indtil Døden, så vil jeg
give Dig Livets Krone."

Joh.Aab.2.lo.

Desuden ligger der følgende medlemmer af slægten:

Idas morbroder: HANS EINER STEENFELDT (1802-1865) præst.

Carls forældre: PETER CHRISTIAN DAM.(1801-1871), skipper.

MAGDALENE DORTHEA, f.Müller, (1805-1871)

Carl og Idas børn: KIRSTEN (1879-1891)

CAJA (1863-1901) og hendes datter i 1.ægteskab:

(lille) KIRSTEN (Arnesen) (1891-1893)

AAGE (1861-1917) gift og bosat i Syd-Afrika.

Grav: Nyt nr.9/ 1.rk. /grav nr.13-16 , udløber d.14/3.1994.

CARL DAM OG FRIMURERLOGEN.

Carl Dams eftermæle i frimurerlogen var meget smukt:

"---- foruden den erhvervede Kendskab til Logens Administration, besad han en usædvanlig Indsigt i vor Ordens Væsen, som han havde erhvervet ved en utrættelig Flid. Hans stille, bramfri og tillidsindgydende Optræden havde knyttet Brødrene til ham i dyb Agtelse og inderlig Kærlighed, og det vakte derfor stor Sorg blandt dem alle, da han maatte nedlægge sit Frimurerværktøj d.26.Juli 1893" (dvs. døden).

Ved dødsfald af logebrødre, der beklæder et højt embede i logen, er det skik, at kisten bliver ført til logens bygning, hvor der afholdes en højtidelighed, før den kirkelige begravelse finder sted.

"---- og her afholdtes der en gribende Sørgehøjtid. Broder Dam vil aldrig blive glemt af sine Arbejdsfæller i vor h.Orden, og hans Murerfærd vil til sene Tider staa som et lysende Eksempel for Brødrene af Logen Cimbria."

Ved højtideligheden i logen blev der sunget en sang, der var skrevet af en af brødrene:

Mer elsket ingen Broder var,
og ingen mere savnet.
Du Sorg og Fryd med alle bar,
og mild og varm Du altid har
hvert Broderhjærte favnet,
i Løndom gavnet.

Farvel Du dyrebare Ven,
Du ædle Broder kære.
Dit Minde svinder aldrig hen,
du var af Hjærtets store Mænd,
hvis Liv bliér os en Lære,
Hav Tak og Ære.

Trods den næsten 100 år gamle stil fortæller sangen noget væsentligt om Carl Dam. Mon det ikke var den samme livsholdning, der prægede hans gerning på glasværket?

Et billede af Carl Dam hænger i logebygningen i Aalborg. Mange år senere gav det anledning til et pudsigt replikskifte. En dattersøn af ham blev som gæst vist rundt i bygningen, og foran billedet blev det åbenbaret, at dattersønnens ordensgrad var usædvanlig høj i forhold til hans unge alder. Rent spontant udbrød omviseren derfor: "De må da have haft FANDEN til morbroder!" -hvortil dattersønnen svarede ganske tørt: "Nej, min morfader var såmænd Carl Dam!"

Lidt var der nu om snakken, for hans fader hørte til i frimurerordenens øverste ledelse.

"Den Danske Storloge" accepterede ved reskript af d.7/6. 1856, at den første Nørrejyske frimurerloge (dvs.nord for Kongeåen) skulle oprettes i Aalborg. Blandt initiativtagerne var bl.a. Carl Dams chef, direktøren for Aalborg Glasværk, Jørgen Mathias Rathmann (1810-1864). Han var blevet optaget i frimurerlogen KOSMOS i Helsingør i 1854

Blandt logebrødrene i Helsingør var der dengang en snes brødre fra Aalborg, og da den ny St.Johannes-loge CIMBRIA blev indviet d.15/11.1856, blev de naturligvis affilieret dertil - undtagen Carl Dam, som boede i København. Men efter øresundstoldens ophævelse i 1857 blev Helsingør by fattig, KOSMOS's økonomiske rammer brød sammen, og logen blev midlertidigt lukket.

Carl Dams murerfærd gennem graderne var følgende:

Fra	Indtil
6/12.1855	11/11.1857
15/11.1862	12/12.1865
15/11.1866	16/11.1868
17/3.1869	6/10.1869
6/10.1869	16/2. 1871
(?)	
16/2.1871	6/10.1879
	<u>1880</u>
6/10.1882	hans død
	<u>1886</u>
1/2.1887	hans død

optages Carl Dam i KOSMOS i Helsingør.

affilieres Carl Dam til CIMBRIA i Aalborg. Desværre er logens arkiv brændt i Aalborg 1867, så datoen er usikker, men det må utvivlsomt være på logens indvielsesdag d.11/11.1857.

"C.M." (=ceremonimester).

"T." (=taler).

"A.B.B." (=anden bevogtende broder).

"2.dep.M." (=2.députeret mester).

VIII°, hvor han skulle vælge sit valgspog:

"Lær mig at tælle mine Dage."

Det er taget fra Salmernes Bog 90.12, som lyder: "Lær os at tælle vore Dage, så vi kan få Visdom i Hjertet."

"1.dep.M." (= 1.députeret mester).

IX°

Igen "1.dep.M."

X°.

På dette tidspunkt var han samtidig formand for Instruktionslogen i Kapitellogen (7°-8°-9°). Dengang blev møderne holdt som "dagligstuemøder" i daglig påklædning, men det er ændret siden. Kun 1890 deltog Andre-aslogen (4°-5°-6°) i disse møder.

(D.6.oktober var Kong Frederik d.VII.s fødselsdag).

Carl Dams våbenskjold var et "Andreaskors". Det øverste og nederste 3-kantede felt var rødt, og det højre og venstre 3-kantede felt var blå.

B Ø R N E N E .

Født	Sogn	Navn	
22-11-1859	Garnison K., København	<u>RAGNA</u>	Død 16-10-1919 i Leipzig/begr.Kbh. Gift <u>1</u>)Louis Wilh. Staun (1858-1909) Klædehandler i Aalborg <u>Efterkommere idag.</u> do. <u>2</u>)Carl J.V.Vilhelmi (1870-1940) Kapt. af reserven, kbh..
31- 7-1861	Vor Frue K., Aalborg.	<u>AAGE</u>	Død 23-5-1917 i Aalborg/begr.s.st.. Gift m. Anne/Annie Magdalene Schorn (1880-1937) Bosat i Syd-Afrika. Bogholder <u>Efterkommere idag.</u>
22-12-1862	samme	<u>EILERT</u>	Død 12 timer gammel.
13-11-1863	samme	<u>CAJA</u>	Død 15-8-1901 i Nykøbing F/begr.Aalborg Gift <u>1</u>)Alf Oscar Arnesen (1858-1892) Konservesfabrikant i Moss,Norge <u>2</u>)Ludvig Philip Blæsberg Bogholder i spks. Nykøbing F (1847-1921)
21- 6-1865	samme	<u>EILEN</u>	Død 10-2-1940 i Aalborg Gift m. Christian V. Olsen (1862-1947) smørekseportør, fabrikant, Aalborg <u>Efterkommere idag.</u>
6- 7-1867	samme	<u>INGEBORG</u>	Død 30-3-1951 i Hellerup Gift: Harald Klitgaard (1856-1937) Smørgrosserer m.v. i København <u>Efterkommere idag.</u>
24- 2-1869	samme	<u>HOLGER</u>	Død 28-4-1906 i Kbh./begr. s.st. Overretssagfører i Aalborg Gift m.ASTRID S.D.Brammer (1875-1949) <u>Efterkommere idag.</u>
13- 6-1871	samme	<u>EVA</u>	Død 13-1-1957 i Ordrup Gift:ORS.A.Olaf F.Welding,København (1867-1939)
2- 5-1874	samme	<u>AAGOT</u>	Død -9- 1963i Aarhus/begr.Sødringhob Gift m. Emil Friis v. Buchwald Læge i Aalborg (1864-1942) <u>Efterkommere idag.</u>
31- 5-1879	samme	<u>KIRSTEN</u>	Død 19-1-1891 i Aalborg

KILDEMATERIALE.

Kirkebøger og folketællinger.

Vedr. adresser: Københavns Vejvisere 1854 - 1861.
 Mercantil-Calender 1856 - 1859
 Lægdsruller f.Kbh./tilg.liste E/95 gr.7 b. 10.
 Lægdsrulle, Aalborg Amt/115 gr.8/bd. 261/1855 E/
 lbnr. 1775, bd.256/tilg.liste E.bd.10.

Skøde- og panteprotokol f.Aalborg by.

Samling af anmeldelser til handelsregistret 1889.

Vedr.borgerskab: Aalborg rådstueprotokol /fol. 163 (D 1-114).

Skifteprot. f.Aalborg by af d.23/12.1871 (skipper Dams bo), hvor hver af sønnerne arver rdl. 1.050,-. (Carl Dam er opført som "bogholder").

Brev fra Ida Dam i 1893, hvor den store regning fra fotograf Tønnies nævnes.

Side 8: kildemateriale til arbejdernes sten på graven kendes ikke.

LITTERATUR.

Alfr.Larsen, P.Riismøller og Mogens Schlüter: "Dansk Glas 1825-1925".
 Tidsskriftet "HIKUIIN" 1975 (nr.2)/Torben Witt: et par prislister for nordjyske glas (omtale af Rathmann).

Tidsskriftet "Arv og Eje" 1957 / P.Riismøller: Nordjyske Glas.

Jubilæumsskrifter: Kastrup og Holmegaards Glasværker 1825 - 1925.
 Dansk Glasarbejderforbund 1883-1908 og 1883-1933.

P.Riismøller: Glasmagere-Glaspustere (Aalborg Stifttidendes redaktionsarkiv).

Aalborg Bys Historie (bd.III) vedr.Bryggeriet "Limfjorden" og bryggeriets jubilæumshefte(1881-1956)

"Det industrielle miljø 1840-1940" hefte nr.2/1975 v/Anne Schlüter:
 "Et fabrikssamfund ca.1900"

som beskriver livet på Holmegaard Glasværk og som (til en vis grad) kan overføres til Aalborg Glasværk - f.eks. vandpumpen i gården, som var husmødrenes samlingssted.

Først efter kolera-epidemien i eftersommeren 1853 blev der bygget et kommunalt vandværk i Aalborg, men hvor hurtigt det blev tilsluttet glasværket, vides ikke. Men man var ikke forvænt med luksus dengang, så pumpen er sandsynligvis kun blevet ombygget med en vandhane i gården, så den daglige rytme ikke blev ændret.

Jubilæumsskrifter om Frimurerlogen "Cimbria", Aalborg:

C. A. Willemoes: 1856-1906

A. Bockentien: 1856-1931

Niels Nielsen: 1856-1956

Da glasoplaget i København blev ophævet efter Dams fraflytning, flyttede Søren Levinsens brodersøn, grosserer Henrik Gotlieb ind i ejendommen i 1861. Han handlede i sine yngre dage med bl.a. saltet fisk fra Grønland og Island. I den nyere tid er ejendommen blev gennemgribende restaureret, og man har konstateret en udbredt saltskade i lagerbygningen i gårdens bageste hjørne. Det er da muligt at glaslageret har været placeret her.

Kildemateriale: Kbh.Vejviser og bogerskabsprotokol f.Kbh.
 Nekrolog i Fr.borg Amts Avis af d.9/1.1927 (Levinsen)
 Oplysninger fra arkitekt Kay Kørbing.

Min teori om Carl Dam og
Glasværket "Godthaab" ved Helsingør.

Det er altid dristigt i slægtsforskning at fremsætte formodninger, der ikke kan dokumenteres - f.eks. om en mulig kontakt/kontrakt mellem glasværkerne i Aalborg og Helsingør. Men i dette tilfælde vil jeg mene, at det vil være rimeligt at gøre det.

I Galschiøts bog "Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede" står der, at Godthaab blev solgt til "et interessentskab fra Aalborg" og at "en tysk formand, Ludwig, kom til at lede driften". Det er ikke rigtigt.

Ifølge skøde- og panteprotokollen blev glasværket solgt i juli 1857 af købmand Mathias Jørgensen, Helsingør, til glasmagerne Robert og Wilhelm Ludwig fra Holmegaards Glasværk for kontant rdl. 1.000,- og en panteobligation på rdl. 11.000,-, der skulle løbe i 10 år uden afdrag.

Alligevel vil jeg tro, at Galschiøt har vidst besked om de faktiske forhold, der var tys-tys ved denne handel. Baggrunden må være, at Aalborg Glasværk optrådte som bagmand.

Familien Ludwig var af profession kun glasmagere uden erfaring i salget af glas. Den forrige fabrikants fallit skræmte, så for både køber og sælger (panthaver) må det have været en nødvendig forudsætning, at der fandtes professionelle sælgere, og det må have været Aalborg Glasværk alias Carl Dam i København.

Familien Ludwig manglede kapital, så pantebrevet fra 1857 blev ikke indfriet efter de fastsatte 10 år, men løb videre uden et eneste afdrag indtil videre. Der må være en forklaring på dette usædvanlige forhold, og det må være en overenskomst, først med Aalborg Glasværk og senere med Holmegaards Glasværk. Men den findes ikke i skøde- og panteprotokollen omkring 1857, hverken i Helsingør eller i Aalborg. Desværre var det ikke så sjældent, at man sparede udgiften til gebyr ved tinglæsning.

Man kan kun gætte på, hvem der betalte den oprindelige udbetaling i 1857 på rdl. 1.000,-, men historien gentog sig senere. Da Aalborg Glasværk kom i økonomiske vanskeligheder i dec.1859, kom også Godthaab i vanskeligheder. Holmegaards Glasværk viste sig nu på arenaen og overtog førerskabet ved at yde et lån på rdl. 1.000,- (!) til den nødstedte familie Ludwig imod sikkerhed i indbo. Der var blot den klausul, at dette lån skulle indfries forud for pantegælden på rdl. 11.000,-.

Hensigten kunne man ikke være i tvivl om, og den blev helt klar, da Holmegaards Glasværk sikrede sig panteobligationen i 1865 efter købmand Jørgensens død. Holmegaards Glasværk kunne nu dirigere Glasværket Godthaab.

Konklusionen må være, at Carl Dam under sit arbejde i København også solgte flasker for Glasværket Godthaab.

(fortsættes)

Kronologi.

- 1) 1849 Glasværket Godthaab ved Helsingør oprettes.
- 2) 1849-1854 Hyttemester Heinze fra Conradsminde Glasværk (under Rathmanns forpagtning) arbejder på Godthaab Glasværk. Efter hans død i 1854 bliver hans søn mester på Aalborg Glasværk.
- 3) 1854-1856 Direktør Rathmann, Aalborg Glasværk, står som ordensbroder i frimurerlogen Kosmos i Helsingør (jvf. s.11) og må her have fået et indgående kendskab til byens handelsliv.
- 4) 1857 Om foråret går Glasværket Godthaab fallit og overtages som pant af købmand Mathias Jørgensen, Helsingør.
- 5) Juli 1857 Glasværket Godthaab sælges til Robert og Wilhelm Ludwig fra Holmegaards Glasværk.
- 6) Juni 1858 I termins-ugen bor en vis "Hrr.Damm,København" på det ny Marienlyst Badehotel tæt ved glasværket. Det var glasværkets første betalingstermin, da panteobligationen skulle forrentes fra produktionens start - dog senest fra d.1/5.1858. Jeg har desværre ikke kunnet identificere "Hrr.Damm".
- 7) 21/5.1860 Familien Ludwig må indgå forlig i retten og forpligte sig til at betale rdl. 338,- for modtagne varer.
- 8) 18/3.1861 Bestyrer Friehling fra Holmegaards Glasværk dækker beløbet som en del af et lån på rdl. 1.000,- imod sikkerhed i indbo.
- 9) 12/4.1865 Købmand Jørgensens enke transporterer panteobligationen på rdl. 11.000,- til greve Danneskjold-Samsøe på Holmegaard. Købesummen er ikke oplyst.
- 10) 1872 Greven overdrager panteobligationen "som gave" til Robert Ludwig - øjensynlig som en forberedelse til salget af det gamle Kastrup Glasværk til det ny A/S.Kastrup Glasværk i 1873. I denne handel må der også indgå en ukendt aftale med A/S.Kastrup Glasværk og Glasværket Godthaab, hvor Ludwig'erne stadig står som de formelle ejere.

Kildemateriale.

- 1) Se "Dansk Glas 1825 - 1925".
- 2) Tidsskriftet "Hikuin" nr.2 af 1975 (side 226).
- 3) Skøde- og panteprotokol f.Helsingør af d.20/7.1857 vedrørende købekontrakt.
af d.10/1.1859 vedrørende panteobligationer.
- 4) "Helsingør Avis" af d.21/6.1858.
- 5) Skøde- og panteprotokol f.Helsingør af d.21/5.1860
-- -- -- -- af d.18/3.1861
-- -- -- -- af d.12/4.1865
- 6) Arkivet på Holmegaards Glasværk:

Carl Dam's hustru

IDA DAMINE THEODORA REINERT.

- Født: d.24/12.1835 i Sandar prestegjeld, Sandefjord, Norge.
- Døbt: d.21/9.1836 samme steds. "Damine var opkaldt efter moderens morfar i Danmark: Provst Damianus Dall, Dalbyneder
- Konfirmation: 1.søndag e.påske 1850 (=14.april), Hirtsholmene Kirke, Hjørring Amt. Ifølge kirkebogen: "Udviser gode kundskaber, ualmindelig gode forstandsevner, meget god opførsel.
Vaccineret af præsten d.16/8.1936 i Norge.
- Vielse: d.21/5.1858 i Harte Sogn ved Kolding, med Carl Georg Dam.
- Død: d.8/3.1914 i Sions Sogn, København.
d.14/3.1914 begravet fra Vor Frue Kirke, Aalborg/Aa.Almenkirkegård.
- Forældre: Købmand Henrik Jørgen Jeremiassen Reinert, Sandefjord 1795 - 1852).
og hans dansk-fødte hustru: Mathilde Cecilie Steinfeldt 1798 - 1852).
- Søskende: August Jeremias (1829 - 1916)
Cathrine Johanne ("Trine") (1831 - 1908).
Henrik Andreas (1832 - 1915).
Carl Eilert (1839 - 1916).
Augusta Henriette Mathilde (1840 - ?)

Ida var i sin barndom udsat for så store omvæltninger i sin tilværelse, at det må have præget hende dybt. Hendes far var en velhavende købmand, der også drev skibsfart. Familien boede i Sandefjord, Torvegade 13, der var et af stedets mest standsmæssige bygninger, et 7-fags hus i 2 etager. Men de økonomiske vilkår ændrede sig katastrofalt, så familien måtte forlade Sandefjord i fattigdom i 1842, da Ida var 6 år gammel. Faderen måtte tage til takke med en stilling som fyrvokter (=fyrinspektør) ved det nyopførte Kvitholmen Fyr. Under en inspektionsrejse til Stavenes Fyr udfor Kristianssund faldt han overbord og druknede d.15/12.1843. Budskabet om hans død må være nået hjemmet umiddelbart før Ida's 8-års fødselsdag (juleaften). Der var hverken pension eller penge, så familien blev splittet for at overleve. August og Trine kom til slægtinge i Norge, medens de øvrige børn fulgte med moderen til Odense, da hendes far, pastor Steinfeldt i Korup ved Odense, endnu holdt på sit embede ved hjælp af kapellaner - han var 75 år gammel.

Om søndagen var familien ofte på besøg i præstegården, som lå 10 km. fra byen. Det fortælles, at præsten efter jysk skik ikke ville tillade, at hestene arbejdede om søndagen, men heldigvis klarede karlen det på egen hånd og kørte dem hjem om aftenen. Familien boede i 1845 i Nedergade 678 (nu nr.28). I året 1850 var Henrik endnu i købmandslære og boede hos købmanden, men vendte senere tilbage til Norge.

Pastor Steinfeldts sidste kapellan, Rasmus Johs.Baggesen, havde svært ved at få embede efter pastor Steinfeldts død og blev hjælpepræst i Ryslinge i julen 1848, hvor han giftede sig med Ida's moster, Thomine Johanne Steinfeldt fra Korup. På et ukendt tidspunkt tog de Ida til sig som deres eget barn - formentlig på grund af moderens dårlige forhold. Senere blev også Augusta medlem af den vidt favnende præstefamilie. Det er formentlig sket efter hendes moders død i 1852.

Knap 14 år gammel skete der noget skelsættende for Ida. Pastor Baggesen fik sit første embede på Hirtsholmene ud for Fladstrand (= nuværende Frederikshavn) i 1849, og hele familien drog af sted med flyttegods. Det må uden tvivl være sket pr.skib til Aalborg, hvor de så måtte afvente skibsløjlighed til det sidste stykke med skipper Dam's slup, "De tvende Brødre". De blev derfor indkvarteret hos skipperens svoger, organist Behrend i Møllegade, der altid havde pensionærer boende. I deres hjem - stående ved chartollet - mødte Ida for første gang skipperens søn, den 17-årige handelslærling Carl Dam, og det blev kærlighed ved første blik. I pagt med tidens romantiske føleri gemte Ida en prøve af kjolens stof - ternet, blomfefarvet muselin - den kjole, hun havde på "hos onkel i Møllegade". Allerede året efter blev de "hemmeligt forlovet" (se fodnote). D.12/9.1849 ankom præstefamilien til Hirtsholmene.

Hirtsholmene havde kun en lille og fattig befolkning af fiskere, så embedet var blandt de ringeste i landet. Lønnen bestod bl.a. i naturalier fra fiskerne, som også havde pligt til at sejle ham over til fastlandet på tjenesterejser. Familiens kvinder var, som andre mindre bemidlede, uhyre flittige med deres hænder for at få det hele til at løbe rundt. Det berettes, at man til sent ud på aftenen kunne se lys i præstegaarden, hvor familien var samlet omkring eet lys for at reparere familiens tøj. Ida fik lært faget så godt, at det mange år senere blev bemærket, at stopningerne på hendes egne børns trådhandsker var så fine, at man næppe kunne få øje på dem.

Pastor Baggesen beklædte embedet på Hirtsholmene i 6 år og kom derefter til Harte ved Kolding. På en måde indtræder ægteparret Baggesen som mine oldeforældre.

Det må have været i Harte-perioden, at Ida kom i huset i København hos den unge guldsmed Anton Michelsen, der var gift med Ida's halvkusine, som også hed Ida. De boede på Kgs.Nytorv ikke langt fra Carl Dam's bopæl i Kvæsthusgade, så det kunne lykkeligt forenes med opholdets vigtigste formål: "At lære pli", eller hvordan man lever og opfører sig i byerne, på hvilket punkt Ida sikkert manglede meget. Hendes erfaringer fra København kom hende sikkert til god nytte i det store hjem i Aalborg.

Ved sin død efterlod Ida nogle meget smukke, sølvforgylde smykker med ametyster. Det drejede sig om en patele, en broche (som en bi), et armbånd og to sæt nåle, der var forbundet med en lille guldkæde. Det vides ikke, hvorfra Ida har fået dem, eller hvem der har fremstillet dem. Jeg ved heller ikke, hvem af ægtefællerne det var, der havde denne sikre fornemmelse for gode smykker.

Fodnote:

Den meget tidlige forlovelse har nok ikke været så enestående. Min topoldemoder, Susanne Marie Jensen, gift Brammer (1782-1867) blev hemmeligt forlovet som kun 12-årig. Forlovelsen blev officielt deklareret af hendes far, provst Jensen, ved hendes konfirmation 1½ år senere. Man må dengang have troet på livets uforanderlighed og respekteret børnenes valg. Dengang blev en officiel forlovelse betragtet som ægteskabsbindende, så de "hemmelige forlovelser" må nok ses i lyset heraf.

Som nygifte begyndte de meget beskedent som portnerpar i en lille 2-værelses lejlighed ved porten i Kvæsthusgade, hvor glasoplaget lå i baghuset. Der var en luge ud til porten, og det må have været Ida's job at kontrollere adgangen til herskabshuset, både dag og nat. Det må have været svært for hende at blive ladt tilbage i København med det nyfødte barn, da Carl fik sin chance i Aalborg, og adskillelsen skulle vare næsten eet år. Hun fik dog en tjenestepige til hjælp, og familien Michelsen på Kgs.Nytorv må have været en god, nærliggende støtte for hende.

Til gengæld var hjemmet på glasværket i Aalborg præget af gode økonomiske forhold med 2 tjenestepiger, men det var også tiltrængt med så mange børn. Ida var både dygtig og myndig og brugte "præfekt-systemet", så de ældre søstre skulle sørge for de yngres tøj. Med en aktiv moder må det have været en god ordening.

Dengang var man økonomisk i et omfang, som vor tids overflod næppe kan fatte. "Direktøren" delte sandelig avis med en anden familie, og Ida afskrev en fortsat roman i Stiftetidende til Ragna, som gerne ville se afslutningen på historien i sin klosteskole i udlandet. Man foretog skovture i hestevogn ud i omegnen, f.eks. til St.Restrup eller Lundby Krat på gammeldags måde med medbragt mad. På det stedlige traktørsted fik man vand på "maskinen", lånte tallerkener, glas og kopper. Til gengæld købte gæsterne sodavand og øl.

Ida var meget musikalsk og spillede klaver, og hendes døtre arvede hendes talent. Aagot har f.eks.senere givet koncert i byens musikforening. Døtrene havde også gode sangstemmer og deltog efter tidens skik i dilettantforestillinger på Aalborg Teater i velgørende øjemed. Ingeborg optrådte f.eks. i "Nitouche". For at lære sprog ligesom Ragna, blev Caja, Ingeborg og Eva samtidig sendt til klosteskole i St.Germain-en-Laye ved Paris i 1889 under verdensudstillingen. Ellen var blevet gift i 1887, og Aagot var senere dernede i 1893, da hendes far døde.

Der var naturligvis problemer med de unge mænd. Lige overfor glasværket lå eksercerpladsen, og da Ida opdagede, at løjtnanterne derfra flirtede med hendes smukke døtre (og de var smukke), blev ruderne på trappegangen kridtet til. På baggrund af hendes personlige erfaringer fra fattigdom og velstand kan man slet ikke forbavses over, at hun stræbte efter at få sine døtre "godt gift" - og det blev de. Og lad mig tilføje: De blev alle gode hustruer.

Ragna, Caja, Ellen og Ingeborg var blevet gift inden deres far døde. Aage var i Odense, Holger i Nykøbing F., og Aagot skulle først komme hjem fra Paris til Jul det år, faderen døde. Ida måtte flytte med Eva fra boligen på glasværket til Dannebrogsgade 23, og hun følte sig både ensom og usikker overfor livets problemer, selvom Ragna og Ellen i Aalborg tog sig meget af hende. Hun havde hidtil levet en beskyttet tilværelse med en mild og god mand, så hans død ramte hende som et knusende slag. Dertil kom i hurtig rækkefølge andre sorger.

Foruden tabet af den kun 12-årige KIRSTEN i 1891, kom Caja hjem fra Norge som enke i 1892 og mistede et barn både i 1892 og 1893. Det var en hjertesorg for Ida, da AAGE emigrerede i 1904 til Syd-Afrika, og dertil kom Holgers død i 1906 og svigersønnen Louis Stauns død i 1909.

Men det var, som om hun kun kunne rumme sin egen sorg. Mon ikke et brev fra 1909, da Ragna var blevet enke, genspejler min egen mors personlige oplevelser i 1906 efter min fars død. Mor skriver bl.a.: "Det er ikke opmuntrende at komme ned til hende (= Ida Dam), da hun græder og er ulykkelig af medlidenhed med sig selv - og f.eks. Stauns død er ligesom helt gået hende forbi, og min svi-gerinde (=Ragna) tænker hun slet ikke på, men venter blot alt af Ragna. Det er såmænd trist."

På et ukendt tidspunkt flyttede Ida til: Ved Stranden nr.7¹ i vinhandler Simonis ejendom med udsigt til havnen og fjorden. I gården var der dengang et lille, fint lysthus (opført ca. 1750-1800), som idag er genopført i DEN GAMLE BY i Aarhus (ved apoteket)

Ida samlede hver lørdag eftermiddag sine børnebørn, når de kom fra skole. Der blev skænket the fra en thepote, som var for-
met som et bondehus (det kan børn huske!). Hun fortalte bl.a., at hun havde stået foran Budolfi Kirke og set soldaterne drage i krig i 1864.

Under et besøg i København i vinteren 1905 snublede hun, da hun skulle træde op i en drosche og "brækkede låret" (formentlig lårhalsen). Hun kom hjem til Aalborg d.1.maj i gennemgående sovevogn og med sygeplejerske, men hun havde stadig smerter ved den mindste berøring. I den første tid boede hun hos Ragna og Ellen, men hun fik aldrig sin fulde førlighed igen og måtte bruge stok. Jeg kan huske, da hun besøgte os på Kastetvej 40², at hun blev båret op i "guldstol".

D.1/5.1910 flyttede hun til København i et pensionat i Vester Voldgade 103², hvor der var elevator, og d.1/1.1913 flyttede hun til et "Syge- og hvilehjem" på Jagtvej 229^{mez.}, hvor der også var elevator. Her døde hun d.8/3.1914, 78 år gammel.

Ved begravelsen fra Vor Frue Kirke i Aalborg var der en meget stor deltagelse. Børnene lod rejse et monument i rød sandsten over begge forældre.

Fællesboet (privat skifte) blev opgjort pr.1/11.1914 til ca. kr. 56.000,-.

Kildemateriale:

Kirkebøger, folketællinger, lejlighedssange (Kgl.bibliotek).
Københavns politi's mandtalslister 1893-1923 (i Landsarkivet = "dødeblade").
Knut Hougen: Sandefjords Historie I-II (1928/ Oslo).
Holger Dam: Hans Pedersen og hans agmatiske slægt, Steenfeldt.
Holger Dam: Skipper Peter C.Dam og hans hustru Dorte Magdalene, f.Müller.
Ejler Nystrøm: Guldsmed Anton Michelsen (1909/København).
Skifteprotokol for Aalborg by (L.arkivet i Viborg).
Testamente af d.11/9.1909 / kgl.konfirm. d.29/10.1909.
Hof-- og Stadsretten / hvidbog nr. 79 af 1914 / side 217.
D.5/1.1889 Udstedelse af pas til Frankrig til Ingeborg og Eva Dam.
Vedrørende havehuset: Se Årbog for Den gamle By, Aarhus 1944/ side 22
Vedrørende forhuset, Ved Stranden, Aalborg: Se Traps Danmark, 5.udgav side 881.
Desuden oplysninger og breve fra slægten.